

гальної законної монополії правоволодільця, отже є змістом абсолютно-го, а не відносного (договірного) правовідношення. Відповідно, у разі виходу за межі ліцензії особа розглядатиметься як така, що порушила заборону, встановлену законом, отже, відповідатиме за порушення абсолютно-го, а не договір-ного права.

Наведене дає підстави стверджувати, що певна частина вільних ліцензій, в тому числі ліцензій Creative Commons (CC), мають природу одностороннього правочину і підпадають під поняття ліцензії у формі окремого документу (ч. 2 ст. 1108 ЦКУ). В цьому аспекті ми підтримуємо позицію О. Жилінкової, яка розглядає ліцензії CC як односторонній правочин, в якому висловлено волю однієї особи на надання дозволу використовувати об'єкт авторського або суміжного права визначеним способом іншій особі. Такий підхід видається правильним не лише з теоретичної точки зору, але й знімає проблеми отримання електронного підпису користувача і створює умови для легального застосування частини вільних ліцензій. Разом із тим, важливо зауважити, що деякі різновиди ліцензій CC створюють додаткові обов'язки для користувача. Приміром, ліцензія Attribution Non-commercial ShareAlike (by-nc-sa) — «із зазначенням імені, некомерційна, із збереженням умов», а також Attribution-ShareAlike (by-sa) — «із зазначенням імені, із збереженням умов» вимагають ліцензувати похідні твори на тих же умовах, що й оригінальний твір, що був вільно використаний для створення переробки. Зазначені ліцензії можуть розглядатися лише як ліцензійний договір (ст. 1109 ЦКУ), який вимагає акцепту та дотримання інших вимог до його оформлення.

Янишен В. П., доцент кафедри цивільного права №1 НЮУ ім. Я. Мудрого, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 534 ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У сфері приватноправових (цивільно-правових) відносин особливе місце займають грошові зобов'язання, які, в самому широкому розумінні, передбачають передачу грошей як предмета договору, або сплату їх як ціни договору. До моменту виконання грошового зобов'язання

первісно визначений ним розмір грошових коштів, що підлягають передачі або сплаті боржником кредиторів, може бути збільшений, в тому числі і за рахунок процентів, які боржник зобов'язаний сплачувати за користування чужими грошовими. У разі порушення грошового зобов'язання боржник зобов'язаний сплатити, крім основної суми боргу, також інфляційні нарахування за весь час прострочення, проценти річних від простроченої суми основного боргу (ч.2 ст.625 Цивільного кодексу України (надалі — ЦК України)), а також неустойку (якщо її стягнення передбачене договором або актами законодавства) (ст.549 ЦК України).

З наведеного слідує, що основна сума за грошовим зобов'язанням у певних випадках може збільшуватися на розмір процентів за користування чужими грошовими коштами, а у разі його порушення — також на інфляційні нарахування, проценти річних та неустойку, у зв'язку з чим для кредитора є важливим одержання виконання від боржника за грошовим зобов'язанням у повному обсязі, максимально захистивши свої інтереси. У багатьох випадках боржник виконує грошове зобов'язання, сплачуючи грошові кошти не в повному обсязі, виконуючи його одномоментно, а послідовно кількома платежами протягом певного періоду. При частковому виконанні грошового зобов'язання виникає необхідність встановлення пріоритету розподілу коштів, що надійшли від боржника, оскільки до грошового зобов'язання входять кошти, що мають різний правовий статус: основна сума, проценти за користування чужими грошовими коштами, проценти річних, неустойка, інфляційні нарахування тощо.

На вирішення цього питання спрямована ст.534 ЦК України, що і визначає черговість погашення вимог за грошовим зобов'язанням, відповідно до якої у разі недостатності суми проведеного платежу для виконання грошового зобов'язання у повному обсязі ця сума погашає вимоги кредитора у такій черговості, якщо інше не встановлено договором: 1) у першу чергу відшкодовуються витрати кредитора, пов'язані з одержанням виконання; 2) у другу чергу сплачуються проценти і неустойка; 3) у третю чергу сплачується основна сума боргу. За змістом вказаної норми грошове зобов'язання включає в себе як основну суму боргу, так і проценти та неустойку, а також витрати кредитора, пов'язані з одержанням виконання, які у сукупності становлять грошове зобов'язання у повному обсязі. Чине законодавство не містить обмежень щодо сфери її застосування. Положення наведеної статті є застосовними до будь-якого грошового зобов'язання, яким передбачається передача або сплата гро-

шових коштів, як договірною, так і недоговірною, в тому числі, в якому одна сторона зобов'язана оплатити поставлену продукцію, виконану роботу чи надану послугу в грошах. Проте, у переважній більшості випадків, вони застосовуються у відносинах, що виникають на підставі укладеного договору.

Норма вказаної статті встановлена в інтересах кредитора, оскільки передбачає погашення основної суми боргу в третю чергу, після компенсації витрат кредитора, пов'язані з одержанням виконання (це можуть бути витрати, пов'язані зі сплатою судового збору, транспортні витрати, поштові витрати тощо), сплати процентів та неустойки. Всі інші можливі нарахування погашаються після погашення основної суми боргу. Прогенти за користування чужими грошовими коштами мають перевагу в погашенні вимог кредитора перед процентами річних, що підлягають сплаті у разі прострочення виконання грошового зобов'язання. Це підтверджується і судовою практикою. Так у розділі «Спирні процесуальні питання» Аналізу практики застосування ст.625 ЦК України в цивільному судочинстві, викладеному у листі Верховного Суду України від 01.07.2014р. зазначається, що при застосуванні норм стосовно черговості погашення вимог за грошовим зобов'язанням у разі недостатності суми проведеного платежу (ст.534 ЦК України) судам необхідно виходити з того, що під процентами, які погашаються раніше основної суми боргу, розуміють прогенти за користування чужими грошовими коштами, що підлягають сплаті за грошовим зобов'язанням, зокрема прогенти за користування сумою позики, кредиту тощо. Прогенти, передбачені ст.625 ЦК за порушення грошового зобов'язання, погашаються після суми основного боргу. У зв'язку з наведеним слід підкреслити, що інфляційні нарахування не передбачені ст.534 ЦК України, а тому погашають вимоги кредитора після погашення основної суми боргу.

Положення ст.534 ЦК України носять диспозитивний характер, що передбачає можливість для сторін змінити встановлену вказаною нормою черговість погашення вимог кредитора. Якщо сторони у договорі узгодили відповідну послідовність погашення вимог, то застосуванню підлягають саме умови укладеного договору, які мають перевагу над нормами ЦК України. Якщо сторони у договорі не встановили черговість погашення грошового зобов'язання, необхідно застосовувати черговість, встановлену ст.534 ЦК України. В даному випадку норма ст.534 ЦК України відіграє роль звичайної умови договору, яка має загальне характер.

Водночас при зверненні кредитора з позовом про стягнення з боржника заборгованості з урахуванням ст.534 ЦК України, суди значно звужують застосування вказаної норми. Необхідно звернути увагу на два таких обмеження.

По-перше, можливість застосування ст.534 ЦК України пов'язується із попереднім зверненням кредитора до боржника із вимогою про виконання ним грошового зобов'язання, виходячи з того, що вказана стаття містить слова: «погашає вимоги кредитора у такій черговості». Проте з наведеною позицією погодитися не можна, оскільки погашення вимог кредитора може бути здійснено як у судовому, так і позасудовому (претензійному, добровільному) порядку. Якщо боржник добровільно не виконає грошове зобов'язання у повному обсязі, кредитор вправі звернутись до суду із позовними вимогами щодо примусового стягнення з боржника заборгованості, включаючи основну суму боргу, проценти, неустойку, інфляційні нарахування, проценти річних тощо. Чинним законодавством не встановлено (за окремими винятками) обов'язкового досудового (претензійного) порядку звернення до суду. Ст.534 ЦК України також не містить такої передумови її використання. Отже застосування черговості, встановленої ст.534 ЦК України не може залежати від заявлення вимоги до боржника про зарахування процентів та пені за другою чергою.

По-друге, можливість застосування ст.534 ЦК України ставиться в залежність від змісту реквізиту «Призначення платежу» платіжного доручення, яким боржник здійснював платіж кредиторів на виконання грошового зобов'язання. Це означає, що якщо платник (боржник) здійснює переказ коштів, з чітким призначення платежу щодо погашення основного боргу (оплата товару, робіт, послуг), черговість, встановлена ст.534 ЦК України застосовуватися не може. І тільки у випадку, якщо стягнення заборгованості здійснюється в порядку виконавчого провадження, або платіж буде отриманий без реквізиту «Призначення платежу» чи як загальна підстава — на виконання договору або погашення кредиторської заборгованості, розподіл коштів може здійснюватися кредитором відповідно до ст.534 ЦК України. Правовою підставою вказуються Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті (п.3.8), затв. пост. Національного банку України від 21.01.2004р. №22, та Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку (п.1.2), затв. наказом Міністерства фінансів України №88 від

24.05.95 р., згідно з якими отримувач коштів, якщо інше не передбачено договором, не вправі самостійно визначати порядок зарахування коштів, якщо платником чітко визначено призначення платежу.

Така позиція видається досить сумнівною, враховуючи, що, з однієї сторони, малоймовірно є те, що боржник добровільно сплачуватиме проценти та пеню, не погашаючи основну суму боргу, на яку продовжують нараховуватися ті ж самі проценти та неустойка, а з іншої — норми ЦК України, як норми загальної дії повинні мати перевагу у застосуванні перед нормами вказаних підзаконних актів.